

ПРАВОВА КУЛЬТУРА І КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ТА КОМПЕТЕНТНІСНОМУ ПІДХОДАХ

A На фоні акцентування соціально значущої проблеми міждисциплінарного вивчення різними галузями науки питання сутності й ефективності правової культури кожного громадянина України розглянуто проблему співвідношення понять «правова культура» і «правова компетентність» у руслі ідей і положень культурологічного та компетентнісного наукових підходів. З'ясовано шляхом системного аналізу наукових праць (соціологічних, юридичних, культурологічних, педагогічних), що правова культура має потужний аксіологічний компонент, а її дослідження базується на ідеях функціонального, якісного, комплексного, діяльнісного підходів; водночас своєї конкретизації для реалізації завдань професійної підготовки у закладах освіти потребує співвідношення і взаємозалежність теоретичних можливостей культурологічного та компетентнісного підходів. Поняття «правова компетентність» визначено як підпорядковане поняттю «правова культура» і таке, що позначає передбачений нормативними засобами освітній чинник розвитку цієї культури.

Ключові слова: особистість; майбутні фахівці (студенти); правова культура; правова компетентність; науковий підхід

S *Kravchenko Liubov. Legal culture and personality competence: common and different in cultural and competence approaches. In the context of interdisciplinary study of various branches of science the issue of the essence and effectiveness of legal culture of every citizen of Ukraine considers the problem of correlation of «legal culture» and «legal competence» based on the provisions of culturological and competence scientific approaches. It was found out through a systematic analysis of scientific works (sociological, legal, cultural, pedagogical) that legal culture has a strong axiological component, and its research is based on the ideas of functional, qualitative, complex, activity approaches. At the same time, the correlation and interdependence of the theoretical possibilities of culturological and competence approaches need to be concretized in order to implement the tasks of professional training in educational institutions. The concept of «legal competence» is defined as subordinate to the concept of «legal culture» and such that denotes the educational factor provided by the normative means of development of this culture.*

The legal culture of future professionals is defined as an integral characteristic of all professionally important aspects of society and a particular industry, a component of the general culture of the individual, which involves awareness of legal values and norms in every area of social life and professional activity. Students must have a high level of legal culture, be aware of the law, know their rights and responsibilities, as well as the mechanism for ensuring them, as their choice largely depends on their own competitiveness and the fate of Ukraine as a state governed by the rule of law. Legal competence as a set of knowledge, skills, experience is a kind of regulator of behavior, an important channel for adapting the collective assets of society in the field of law. At a time when the social requirement to know, respect and obey the law is one of the primary competencies of future professionals, the task is to turn respect for the law, the law in the personal conviction of each young member of society as a member of society. Legal education and upbringing as factors of acquiring competence should contribute to the formation of the personality of the future specialist - an active citizen who is able to join the democratic processes in Ukraine.

Key words: personality; future specialists (students); legal culture; legal competence; scientific approach

Кравченко Любов Миколаївна, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри культурології та методики викладання культурологічних дисциплін, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Kravchenko Liubov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of culturology and methods of teaching of the culturological disciplines, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: 763321@ukr.net

Актуальність проблеми дослідження. Сучасний етап розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави та трансформаційні перетворення українського соціуму вимагають глибокого міждисциплінарного вивчення різними галузями науки проблем ефективності дії права, зокрема його місця у житті та професійній діяльності кожної людини. Важливим аспектом зазначеної проблематики вважаємо питання, пов'язані з поняттям правової культури, її детермінантної ролі у правовому та культурному розвитку особистості й суспільства, місця та значення у професійній діяльності фахівців різних галузей. Зазначений напрям наукових досліджень не є новим, водночас окремі питання потребують переосмислення, й досі залишаються недостатньо дослідженими або не знайшли своєї практичної реалізації, серед них – питання співвідношення понять «правова культура» і «правова компетентність» у руслі ідей і положень культурологічного та компетентнісного наукових підходів, що й стало метою нашої статті.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Вагомі теоретичні дослідження правової культури свого часу здійснили С. Алексєєв, Н. Вітрук, Л. Гранат, Д. Керімов, В. Нерсесянц, В. Сальніков, О. Семітко, В. Сирих та ін. Проблема розвитку правової культури у своїх працях розглядають українські науковці О. Ганзенко, В. Власенко, І. Голосніченко, М. Козюбра, В. Копейчиков, Л. Макарєнко, Н. Оніщенко, І. Осика, В. Селіванов, С. Сливка, Ю. Тихомиров, І. Хомишин, Ю. Шемшученко та ін. Учені доводять, що процеси глобалізації світу, зближення правових систем спричинили потужність їхнього впливу на національну правову культуру, що загостило потребу збереження самобутності правової культури українського суспільства та з'ясування місця правової компетентності фахівців різних галузей у цьому контексті.

Почасти це залежить від специфіки міждисциплінарного пізнання, адже правова свідомість особистості є тим явищем, яке за умов трансформації суспільного життя зазнає постійних змін, пов'язане з багатьма соціальними й особистісними викликами, наслідком чого є існування значного різноманіття визначень поняття правової культури. Водночас науковці підкреслюють, що традиційними до розуміння правової культури суспільства загалом і особистості зокрема наразі залишаються два підходи: прихильники першого з них з'ясовують правову культуру засобами конкретного поняття чи категорії зі сфери суспільного життя; представники іншого – під правовою культурою розуміють усе створене людством у правовій сфері, що зумовлює існування комплексного розуміння феномену, на позиціях якого перебуває низка вчених – Т. Чепульченко [13], Н. Горбова [2], Р. Шай [18] та ін. Детальне обґрунтування нині знаходять аксіологічний, соціологічний, антропологічний, філософський аспекти розуміння правової культури: у руслі аксіологічного

підходу дослідники дотримуються думки, що правова культура характеризує стан сприйняття суспільством чи особою правових цінностей, наприклад, В. Копейчиков визначає її як систему правових цінностей, що відповідають рівневі досягнутого суспільством правового прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності [6, с. 140].

Інші дослідники проблеми зазначають, що певні позиції в сучасних дослідженнях правової культури і компетентності займають функціональний та якісний підходи: функціональний ґрунтується на характеристиці структурних елементів правової культури та виділенні їхніх функцій; у руслі якісного підходу правову культуру розглядають як зумовлений соціально-економічним та політичним устроєм стан правового життя суспільства, що відображається у досягнутому рівні розвитку законодавчої техніки, правовій діяльності та правосвідомості суб'єктів [19, с. 11]. Значну цінність має також комплексний підхід, в основу якого покладено ідею багатомірності й багатоаспектності феноменів, що розглядаються. Із позицій цього підходу сформульовано дефініцію поняття правової культури у відповідній статті юридичної енциклопедії, яка визначає правову культуру як складник загальної культури, сукупність чинників, що характеризують рівень правосвідомості, правовідносин, досконалості законодавства, організації роботи з його дотримання, стан законності та правопорядку [21].

Вважаємо, що комплексний міждисциплінарний підхід, заснований на сполученні низки культурологічних концепцій, є найперспективнішим і може стати методологічною основою подальших досліджень співвідношення правової культури і правової компетентності особистості у професійному контексті. На часі необхідним вважаємо узгодження позицій культурологічного та компетентнісного наукових підходів для забезпечення ефективності педагогічних (освітніх) чинників розв'язання проблеми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Останнім часом в Україні з'явилися дослідження, у яких спостережено поєднання методологічних підходів до розуміння правової культури з професійною компетентністю. Так, М. Целуйко та О. Усенко у праці, присвяченій концепціям професійно-правової культури, окрім антропологічного, соціологічного та філософського, пропонують також застосовувати діяльнісний підхід [17, с. 71–72].

У руслі ідей компетентнісного наукового підходу концепцію компетентної правової культури нині активно розробляють О. Ануфрієнко, В. Безбородов, О. Ганзенко, В. Демічева, Н. Коваленко та ін. У дисертаційній роботі, присвяченій ролі компетентної правової культури в механізмі формування та реалізації українського права,

М. Целуйком визначено поняття, охарактеризовано зміст компетентно-правової культури юристів і посадовців окремих гілок влади; об'єктом дослідницької уваги стало поєднання правової культури і правової компетентності представників законодавчої гілки влади [15; 16; 17].

Співвідношенню правової культури і правової компетентності присвячені праці вчених у галузі наук про освіту: Л. Твердохліб [10], М. Щербаня [20]; психологічні чинники правової компетентності та правосвідомості особистості відображені в роботі А. Возович [1], де має місце теоретичне узагальнення та емпіричне дослідження правових знань, умінь, орієнтацій, настанов, окремих правових уявлень і з'ясовано психологічні умови формування правової свідомості у студентів коледжів. Дотичними є дисертації вчених-юристів – О. Дьоміної [5] та Н. Коваленко [9]. Зокрема, О. Дьоміна у своїй роботі обґрунтовує теоретико-методологічні та концептуальні засади правової культури; структуру та функції правової культури студентства; загальне поняття, роль й особливості соціалізації особистості, а також поняття правової соціалізації як засобу формування правової культури студентської молоді; значення правового виховання у формуванні правової культури студентів, визначаючи сутність, функції, механізм правовиховного процесу [5]. Дисертацію Н. Коваленко присвячено завданням формування правосвідомості та правової культури студентів неюридичних закладів вищої освіти, що передбачає відповідне теоретико-методологічне обґрунтування, а також визначення її особливостей та стану сучасного розвитку [9].

Отже, якщо під правовою культурою студентів ЗВО розглядають «сполучення інтелектуально-вольових і морально-психологічних інтегрованих складників, які узгоджено взаємодіють і проявляються у правосвідомості, розумінні та почуттях і звичках, що регулюють власну поведінку особистості у визначенні правомірної мети, правомірних шляхів і засобів її досягнення, справедливості, нетерпимості до правопорушень, відповідальності, в усвідомленій потребі у правовій самоосвіті» [там само], то до правової культури студента відносять:

- повагу до права й переконаність у його соціальній та особистій цінності;
- наявність певного багажу юридичних знань;
- принципово вмотивовану правомірну поведінку як у навчальному закладі, так і в професійній діяльності та у повсякденному житті;
- високу загальну культуру й широку ерудицію, освіченість;
- високу громадсько-правову активність [4; 11].

На засадах культурологічного підходу студентство варто розглядати і як особливу вікову групу, правова культура якої має свою специфіку, і як складник соціуму,

що багато в чому відрізняється від суспільного загалу своїми матеріальними та духовними інтересами, уявленнями й переконаннями, у тому числі й у сфері права, і як специфічну соціальну спільноту, яка займається підготовкою до професійної діяльності, а, значить, набуває якостей професійної правової культури в обраній освітній галузі. Тому компетентнісний аспект правової свідомості відрізняється можливостями цілеспрямованого формування. Наприклад, у процесі фахової підготовки в закладах вищої освіти правові знання студенти отримують на різних рівнях: 1) вивчення дисципліни «Правознавство» (основи теорії та історії держави і права; галузі права) – загальні правові знання, уміння і навички; 2) під час вивчення предметів спеціалізації (знання нормативно-правових документів, які регламентують майбутню професійну діяльність та якими вони будуть керуватися) – спеціальні правові знання, уміння і навички [4].

У контексті компетентнісної правової освіти необхідно, щоб майбутні фахівці глибоко знали свої права. За законодавством, до основних прав студентів належать: право на вибір форми навчання; право на безпечні й нешкідливі умови навчання, праці та побуту; можливість користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу вищої освіти; право на участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх праць для публікацій; можливість студентського самоврядування; безкоштовне користування у закладах вищої освіти бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів ЗВО; право на участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організація дозвілля, побуту, оздоровлення; право на участь в об'єднаннях громадян; право на моральне та матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі; захист від будь-яких форм експлуатації, зокрема фізичної та психічної; право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком; право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які скерували їх на навчання, а також інших стипендій [7; 8].

До інтегрованих якостей правової компетентності майбутніх фахівців належать: витриманість, рішучість, відповідальність, готовність до дії, ґрунтовність, наполегливість у досягненні мети, соціальна нормативність; здатність аналізувати ситуації, здатність до осмислених висновків, інтелектуальність; спокійність, схильність до підтримки встановлених понять, норм, принципів, традицій; зрілість, упевненість, емоційна стійкість; серйозність, стриманість, розважливість; зорієнтованість у практичних обставинах, реалістичність, спрямованість

на реальність, на загальноприйнятні норми; зорієнтованість на соціальне схвалення; дисциплінованість, точність у виконанні соціальних вимог, контрольованість емоцій, схильність до зацікавленості своєю репутацією [12].

Загальноправова підготовка, спрямована на формування правової культури і правової компетентності майбутніх фахівців, є важливим завданням освітніх установ; це забезпечує їхню соціально-правову готовність до життєдіяльності у громадянському суспільстві [3]. Компетентнісний компонент підготовки формує у майбутнього фахівця пізнавальне ставлення до правових норм, почуття поваги до закону, переконаність у необхідності й соціальній значущості зміцнення правових основ їхнього громадського і професійного життя; культурологічний аспект є основою подальшого розвитку правових цінностей, потреби дотримуватись, виконувати й застосовувати правові норми, необхідною умовою формування ціннісно-правової орієнтації особистості кожного фахівця на соціально значущу правомірну поведінку.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, правова культура майбутніх фахівців є невід'ємною характеристикою всіх професійно значущих аспектів життя суспільства і конкретної галузі, складником загальної культури особистості, що передбачає усвідомлення правових цінностей і норм у кожній сфері соціального життя і професійної діяльності. Тому студент мусить мати високий рівень правової культури, бути обізнаним у законодавстві, знати свої права й обов'язки, а також механізм їхнього забезпечення, оскільки від його вибору значною мірою залежатиме і власна конкурентоздатність особистості, і доля України як правової держави. Правова ж компетентність як сукупність знань, умінь, досвіду є своєрідним регулятором поведінки, важливим каналом адаптування колективних надбань суспільства у сфері права. У період, коли соціальна вимога знати, поважати й виконувати закони належить до унормованого переліку першочергових компетенцій майбутніх фахівців, виникає завдання перетворити повагу до права, закону в особисте переконання кожного молодого члена суспільства як стійку ознаку його правової культури. У такій інтеграції ідей і положень культурологічного й компетентнісного наукових підходів вбачаємо те, що правове навчання і виховання як чинники набуття компетентності мають сприяти становленню особистості майбутнього фахівця, який би не тільки володів певною сумою правових знань, умінь, навичок, досвіду, але й був активним громадянином, здатним долучатися до демократичних процесів в Україні, адже саме соціально-правова активність є ознакою правової компетентності і важливим критерієм сформованості правової культури.

Список використаних джерел

1. Возович А. А. Психологічні особливості формування правосвідомості студентів коледжів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 19 с.
2. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідношення понять та шляхи імплементації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С. 16–18.
3. Гусенко А. А. Поняття та сутність правової культури студентів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2016. Т. 270. Вип. 258. С. 27–30.
4. Демічева В. В. Правова культура: теоретичний аналіз та практичний вимір. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 38–42.
5. Дьоміна О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 19 с.
6. Загальна теорія держави та права / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.
7. Закон України «Про вищу освіту» : офіц. вид. : офіц. текст, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. Київ : Ін Юре, 2014. 164 с.
8. Закон України «Про освіту» : від 05.09.2017 № 2145-VIII. Взято з zakon.rada.gov.ua/go/2145-19.
9. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2009. 21 с.
10. Твердохліб Л. В. Формування правової культури старшокласників у навчальних закладах нового типу / Луган. акад. внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. Луганськ, 2003. 260 с.
11. Хаварівська Г. С. Теоретичні аспекти формування правової культури студентів закладів вищої освіти в Україні. *Ефективність державного управління*. 2019. № 4 (61), ч. 1. С. 13–24.
12. Чебикін О. Я., Булакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування : [монографія]. Одеса, 2019. 162 с.
13. Чепульченко Т. О. Правова культура: місце у правовому процесі та вплив на стан законності в державі. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія «Політологія. Соціологія. Право»*. 2013. № 2. С. 109–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_2_19.
14. Чернета С. Ю., Дурманенко О. Л. (2019) Формування правової культури студентської молоді: соціально-педагогічний аспект. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10008/3/Chernet.pdf>.
15. Целуйко М. Ф. Компетентна правова культура в механізмі формування та реалізації українського права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2012. 19 с.
16. Целуйко М. Ф. Компетентно-правова культура працівників законодавчої влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35. Ч. II, т. I. С. 70–74.
17. Целуйко М. Ф., Усенко О. В. Основні концепції професійно-правової культури у вітчизняній правовій науці. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 71–74.
18. Шай Р. Я. Правова культура як умова культивування принципу верховенства права в українському суспільстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2016. № 850. С. 317–320.
19. Шарвара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування. *Національний юридичний журнал: теорія у практика*. 2015. № 7. URL: http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2015/3/part_1/2.pdf.
20. Щербань М. П. Формування правової культури студентів вищих аграрних навчальних закладів I-II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 20 с.
21. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відпов. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл. 2003. Т. 5: П–С. 736 с.

References

1. Vozovych, A. A. (2017). *Psychological features of the formation of legal awareness of college students*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Gorbova, N. A. (2017). *Pravova kultura ta kultura prav liudyny: spivvidnoshennia poniat ta shliakhy implementatsii* [Legal culture and human rights culture: the relationship between concepts and ways of implementation]. *Porivnialno-analitychne pravo* [Comparative and analytical law], 1, 16-18 [in Ukrainian].
3. Gusenko, A. A. (2016). *Poniatia ta сутnist pravovoi kultury studentiv* [The concept and essence of legal culture of students]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"* [Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex], 270, 258, 27-30 [in Ukrainian].
4. Demicheva, V. V. (2009). *Pravova kultura: teoretichniy analiz ta praktichniy vymir* [Legal culture: theoretical analysis and practical dimension]. *Derzhava i pravo* [State and law], 45, 38-42 [in Ukrainian].
5. Domina, O. S. (2007). *Formuvannia pravovoi kultury studentskoi molodi v umovakh suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [Formation of legal culture of student youth in the conditions of modern Ukrainian society]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
6. Kopeichikov, V. V. (Ed.). (2000). *Zahalna teoriia derzhavy ta prava* [General theory of state and law]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

7. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]* (2014): ofic. vyd.: ofic. tekst, pryinyaty. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
8. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]* vid 05.09.2017 No 2145-VIII. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/go/2145-19 [in Ukrainian].
9. Kovalenko, N. Yu. (2009). *Formuvannia pravovidomosti i pravovoi kultury studentiv v Ukraini [Formation of legal awareness and legal culture of students in Ukraine]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
10. Tverdoxlib, L. V. (2003). *Formuvannia pravovoi kultury starshoklasnykiv u navchalnykh zakladakh novoho typu [Formation of legal culture of high school students in educational institutions of a new type]*. Lugan. akad. vnutr. sprav im. 10-richchya nezalezhnosti Ukrainy. Lugansk [in Ukrainian].
11. Khavarivska, H. S. (2019). *Teoretychni aspekty formuvannia pravovoi kultury studentiv zakladiv vyshchoi osvity v Ukraini [Theoretical aspects of formation of legal culture of students of higher education institutions in Ukraine]*. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnia [Efficiency of public administration]*, 4 (61), 1, 13-24 [in Ukrainian].
12. Chebykin, O. Ya., & Bulgakova, V. O. (2019). *Psyhologichni osnovy pravovoi kultury ta umovy yii korehuvannia [Psychological bases of legal culture and conditions of its correction]: [monografiya]*. Odesa [in Ukrainian].
13. Chepulchenko, T. O. (2013). *Pravova kultura: mistse u pravovomu protsesi ta vplyv na stan zakonnosti v derzhavi [Legal culture: place in the legal process and the impact on the rule of law in the state]*. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy 'Kyivskiy politekhnichnyi instytut'. Seriya "Politohiia. Sotsiologiia. Pravo" [Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute». Series «Political Science. Sociology. Rights»]*, 2, 109-114. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_2_19 [in Ukrainian].
14. Cherneta, S. Yu., & Durmanenko, O. L. (2019). *Formuvannia pravovoi kultury studentskoi molodi: sotsialno-pedahohichnyi aspekt [Formation of legal culture of student's youth: social and pedagogical aspect]*. Retrieved from <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10008/3/Chernet.pdf> [in Ukrainian].
15. Celuiko, M. F. (2012). *Kompetentna pravova kultura v mekhanizmi formuvannia ta realizatsii ukrainskoho prava [Competent legal culture in the mechanism of formation and implementation of Ukrainian law]*. (Extended abstract of PhD diss.). Odesa [in Ukrainian].
16. Celuiko, M. F. (2015). *Kompetentno-pravova kultura pratsivnykiv zakonodavchoi vlady v Ukraini [Competent and legal culture of employees of the legislative power in Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Pravo [Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Right]*, 35, II, 1, 70-74 [in Ukrainian].
17. Celuiko, M. F., & Usenko, O. V. (2011). *Osnovni kontseptsii profesionalno-pravovoi kultury u vitchyzniani pravovii nauki [Basic concepts of professional and legal culture in domestic legal science]*. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava [Journal of Kyiv University of Law]*, 1, 71-74 [in Ukrainian].
18. Shai, R. Ya. (2016). *Pravova kultura yak umova kultyvuvannia pryntsyphu verkhovenstva prava v ukrainskomu suspilstvi [Legal culture as a condition for cultivating the principle of the rule of law in Ukrainian society]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Seriya: Yurydychni nauky [Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: Legal Sciences]*, 850, 317-320 [in Ukrainian].
19. Sharvara, I. (2015). *Pravova svidomist ta pravova kultura v Ukraini: problemy yikh formuvannia [Legal consciousness and legal culture in Ukraine: problems of their formation.]*. *Natsionalnyi iuridicheskii zhurnal: teoriia i praktika [National Legal Journal: Theory and Practice]*, 7. Retrieved from http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2015/3/part_1/2.pdf [in Ukrainian].
20. Shherban, M. P. (2005). *Formuvannia pravovoi kultury studentiv vyshchykh ahramnykh navchalnykh zakladiv I-II rivniv akredytatsii [Formation of legal culture of students of higher agricultural educational institutions of I-II levels of accreditation]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
21. Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (2003). *Yurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia]* (Vol. 5: P-S). Kyiv: Ukr. encykl. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 19.08.2020